

Üzemzavar

- Akkor maga pihenjen egyet, én majd megmelegítem az ebédet - mondom apámnak a temetőből hazaérve. Töltött paprikát, kedvenc ételét hoztam, pár nappal előbb főzte, s egy műanyag dobozban fagyasztotta le feleségem. Mostanra annyira kiolvadt már, hogy átkanalazhatom egy piros pöttyös fehér lábasba, kis vizet öntök alá, nehogy leégjen, s bekapcsolom a villanytűzhelyt. A bort már indulás előtt betettem a hűtőbe. Aztán úgy gondolom - verőfényes őszi nap -, a ház előtt, a lugas alatt terítek meg. Szépen sárgulnak a szőlőszemek, reggel megettem egy fűrtöt, édes volt, mint a méz, estefelé, indulás előtt szedek majd belőle. A konyhában a szekrényből mélytányérokat, a fiókból kanalat, kést, villát keresek.

Már erre felé utaztomban sokat gondolkodtam az életéről. Nem egy olyan dolog van, amit nem értek, így azt sem, ami akkor, a háború után történt vele. Pedig meg kellene próbálnom végre rendet tenni az agyamban. Számtalanszor hozzáfogtam már, túrhetetlen volt a zűrzavar, de igyekezetem eredménye még nagyobb összevisszaság lett. A legjobb esetben se több. Mégsem szabadna ennyiben hagynom a dolgot; a sok letisztázatlan, félrevezető ügy miatti tévhitben, az előítéletek hatására könnyen hozhatok súlyos következményekkel járó döntést, jóvátehetetlen hibát követve el - magyaráznám magamnak.

Ezt az alkalmat nem szabad elszalasztanom. Talán utoljára megyek most el apámmal a pék háza mellett. Lassan csoszogunk, jóval a kilencven fölött, nem csoda, hogy nehezen emeli a lábát, vigyázni kell, nehogy beakadjon a papucsá orra egy-egy kiálló téglába. Nem is erőltettem, mikor így hazalátogatok, legtöbbször egyedül megyek ki a mamához egy csokor-

ral, elmondani imáinkat – amikre ő tanított – a sírja mellett, most azonban ragaszkodott hozzá, jön ő is velem. Jó séta lesz, egyeztem bele, jobban esik majd az ebéd. A névnapja volt mindig a családi ünnep, így, szeptember végén összejöttünk gyerekek, unokák, a mama reggel levágott egy kakast, főzte az ünnepi ebédet, a cukrásztól hozták a dobostortát; ilyen azonban – az unokák Budapesttől Torontóig – már nem lesz többé. Most reggel csak én ugrottam haza busszal, gondolva, hogy ez lesz utolsó névnapunk lakománk, talán. Semmi más dolgom, csak éppen akarom, hogy megfogyatkozzon, így kettesben is jól érezze magát.

A kolónián, az első világháború után odatelepített szerbek között, közel hozzánk élt a pék, jó mester hírében állt, hát a második világháború előtt – az emlékezetemben megmaradt első gyermekévek – hozzá hordtuk sütni a kenyeret. Nyáron legalábbis, télen úgyszólván befűtöttek szárízikkal a kemencébe, természetesen, hogy itthon sütöttük. Anyám este kovászt tett, hajnalban bedagasztott, kora reggel kiszakajtott, aztán a szakajtóban vitte vagy vittem a pékhez. A becsületes mester mintaképeként fészkelődött az emlékezetembe; láttam, hogy áll a kemence szája előtti mélyedésben, a parázsról kiáramló forróságtól mindig verejtékesen, elveszi tőlünk a szakajtót, a hosszú nyelű, nagy kerek sütőlapátra borítja, bevágja, s a kis cédulát a nevünkkel ráillesztve betolja a kemencébe a többi kenyér mellé. Olyan ember benyomását tette rám, aki szereti a munkáját is, minket is, akik rendszeresen hordjuk hozzá sütni a mindennapit. Iránta érzett rokonszenveimet fokozta, hogy a szomszédságában lakó szerbektől eltérően olyan szépen, finom modorban beszélt magyarul, mint senki a környezetemben. Néha elcsodálkoztam ezen, de az okára csak a háború idején jöttem rá. Mikor bejöttek a magyarok, a kolóniáról kitelepítették a szerbeket, csak két családot hagytak meg. Egyik a pék volt, a másik egy mindig hosszú fekete ruhában járó, velünk szemben lakó öregasszony, akit mi csak Oktántsónak hívtunk. Nekem fogalmam se volt róla, mit jelent ez. A magyarázat aztán eloszlatta a pék szép magyar beszédének titkát. A két családot azért nem lakoltatták ki, mert ők az első háború után Magyarországról települtek át a csereakció keretében. A hatóság aztán úgy döntött, hogy a pékséget egy sokgyerekes magyarnak kell juttatni, ezért Ilija bácsinak a város központjában adtak házat. Akkor sajnáltam, az új pékkel nem voltunk elégedettek, másikat kerestünk.

Befejeztem az iskolát, vidékre kerültem, évekig, évtizedekig nem találkoztunk, de mint a legbecsületesebb pékmester maradt meg emlékezetemben Ilija bácsi. Senki más péknek a kemencéjében nem sült olyan szép pirosra a mindennapi, mint az övében. Szüksége van az embernek gyermekora ilyen emléktárgyaira – ha megbillen egyensúlyérzésem, s szédülés környékez, hogy el ne essek, csak ebbe kapaszkodhatok –, ha összetörnek, semmi más nem pótolhatja őket.

S most, már abban a korban, amikor az ember a jövő helyett inkább a régi dolgok iránt kezd érdeklődni, mintha csak az alkalomra vártam volna, kérdezem apámat, mi van a pékkel, hallott-e róla mostanában. Legyint csak a ház felé se nézve, s nem kis megrökönyödésemre piszok alaknak nevezi Ilija bácsit. Még hozzá évtizedek után sem lágyulóló gyűlölettel a hangjában. Elképzelni sem tudom, miért.

Hazautazásaim alkalmával valahányszor a temetőbe igyekezve elhadtam a pék háza mellett, mindig tisztelettel és megbecsüléssel gondoltam rá, mint olyan emberre, akivel a közvetlen kapcsolatok idején soha össze nem különböztünk. Apám azonban nem enged a magáéból, s kérdésekre - így is bizonyítva előttem legendás hírű keményfejűségét, gondolom én - újra csak erősködik, hogy az egy szemét ember volt.

- Hát az, tudod, úgy volt - idézi föl unszolásomra életének talán legnehezebb pillanatait -, hogy mikor bejöttek a magyarok, hát akkora fölfordulást csináltak itt... A rétet, tudod, a nagyrétet tizenkilenc után szántották föl s osztották ki a kolonistáknak, ezek nem értettek a műveléshez, a kapa helyett szívesebben nyúltak a sétapálcáért, s a földek jó részét eladogatták. Én is vettem, volt három helyen is kisebb-nagyobb darab. Hát a magyar hatóság azt akarta, hogy ez egy tagban legyen, átmérték az egész rétet, s én is egy darabban kaptam az enyémet. De aztán ez nem tartott sokáig, visszajöttek ezek, s lett megint minden, mint volt a háború előtt. Ekkor kezdődtek a nagy bajok. Tudod, hogy volt, éjszaka jöttek, rázörgettek az emberre, elvitték, s aztán a családjá nemigen látta többé. Gondoltam, én nem ártottam senkinek, nincs mitől félnem. Hanem oszt egy napon, délután volt már, emlékszem, késő délután beállít Ilija, a pék. Sejtettem mindjárt, mit akar, de gondoltam, régóta ismer, évekig hozzá jártunk a kenyérrrel, csak megértjük egymást valahogy. Be se jött a házba, csak a gangban beszélgettünk, november elején volt ez valahogy.

- A tagosításkor az én földemet másnak adták, meg én is másét kaptam, ebből másfél hold Ilijáé volt. Azért jött, hogy arra a két évre szóló haszonbért fizessem ki neki. Tudtam, hogy ezt kérheti, ahogy én is azoktól, akik az én földemet kapták. De addigra megtudtam már azt is, hogy azok ágrólszakadt szegények, s egy fillért sem remélhetek tőlük. Mondtam neki, rendben van, legyen nyugodt, megfizetem, amit kér, de most nincs pénzem, kérem, várjon egy kicsit, én is kell hogy kapjak, mihelyt nekem fizetnek, azonnal viszem neki. Ő azonban kijelentette, hogy a pénzt most akarja. Halasztásról szó sem lehet. Próbáltam jobb belátásra bírni, csakugyan nem volt pénzem, de egyre követelte, hogy fizessek, mindjárt. Ha nincs pénzem, menjek, és kérjek. Látva, hogy nem tud rávenni az azonnali fizetésre, elmenőben megfenyegetett, ne felejtsem el, neki csak egy szavába kerül, s engem már visznek is...

Negyvenéves múlt akkor, most már túl van a kilencvenen, de még mindig megremegteti hangját az a régi réműlet. A pék távozott, közeledett az éjszaka, dagadt a sötétség, s szívében a félelem. Megbeszélte a mamával, aztán elment, kért kölcsön, s elvitte Ilijának. Nehogy csakugyan becsukassa.

A pék a magyarok idején sok kellemetlen zaklatást elszenvedett, végül is érthető, hogy mikor érkezettnek látta az időt, elhatározta, hogy elégtételt vesz magának; fenyegető fellépése tisztességesnek ugyan nem mondható, de tartotta szavát, hiszen miután megadta tartozását, apámnak nem történt baja, s ez a legfontosabb; túl erős a minősítés, áll össze bennem szavait hallgatva a következtetés, nem az értelem, hanem a gyűlölet beszél belőle, még mindig – duzzad tovább az iskolázott ember fölénye.

– Aztán el is feledkeztem én már erről, s mit sem sejtve megint hozzá hordtuk sütni a kenyeret még évekig, csak egyszer, húsz-harminc évvel később, ahogy főzzük a szomszédokkal a pálinkát, azzal a tót kertésszel, tudod, a barackosban... – áll meg már a temető sarkán. – Mert sok jó pálinkát kifőztem én, de úgy csináltam, hogy száz liter cefréhez tettem három kiló cukrot, azt mondták, ennyit lehet, ez még nem árt. Jó is lett mindig. De azt mondja egyszer a tót, főzzünk már ki egy kazánnal úgy, hogy nem teszünk hozzá semmi cukrot. Jó, legyen. Ott nála forrt meg, aztán együtt főztük ki. Először a cefréről, aztán a tisztájáról, jó pár óra ráment, jutott idő a régi dolgokra. Ő mesélte akkor, hogy mit mondott neki a másik szomszéd, a Csorag. Hát ez mikor megvette mellettem azt az öreg gyümölcsöst, tíz éve vagy még előbb, kivitte a földmérőt, s az megállapította, hogy én elszántottam a földjéből, az alsó végéből egy métert. Mondja nekem is, hogy arébb kell tenni a mezsgyekarót. Az ki van zárva, magyarázom neki, a nagytata – ezt tőle örököltük – annyira vigyázott erre, emlékszem rá, ha szántani mentünk, a lécet mindig vinni kellett, tehát sehogy sem fordulhatott elő, hogy elszántsuk a szomszéd földjét. De hiába beszéltem neki, csak mondta a magáét. Én sem hagytam magam, biztos voltam benne, hogy nekem van igazam. Elmentem az ügyvédhez, s mondom neki, mi a gondom, ám ő meghallgatva azt tanácsolta: hagyja maga azt, mert mehet, ahova akar, lehet magának százszor igaza, akkor is csak úgy lesz, ahogy ő akarja. Ez ilyen ember, senki se bír neki semmit... Na hát ez, a Csorag mondta a tótnak az összeszólalkozásunk után, hogy ha tudta volna, hogy ilyen akaratos ember vagyok, akkor nem húzta volna ki a nevem. Mert tudod, Ilija – ezért mondtam, hogy szemét –, mikor nem bírtam neki odaadni a pénzt, tőlem egyenesen a Csoraghoz ment, ez állította akkor naponta össze a jegyzékeket, s csakugyan följelentett. Aztán meg, mikor elvittem neki, amit kért, akkor nem szólt, hogy törölje ki a nevem. Hanem hagyta. Na hát ilyen ember, látod... Csak itt, amiről sok évig sejtelmem sem volt, az aljaságáról csak itt hallottam a kertész szomszédától. Míg kóstolgattuk a csöpögő, csordogáló illatos barackot...

Bólogattam csak megdöbbenve már az anyám sírja előtt, türelmetlenül várva, hogy kiderüljön végül, hogy menekült meg. Akiket akkoriban összeszedtek, a száz ártatlan magyart egy novemberi éjszaka ismeretlen szerb fegyveresek verték agyon a legkegyetlenebb módon. A legigazságosabbnak kikiáltott társadalmi rend megteremtése jegyében, persze. Amit most hallottam, abból világos, hogy mivel ő is rajta volt a névjegyzéken, csak valami csoda folytán kerülhette el a kínhalált. S hogy elkerülte – mint sok más hasonló életveszélyt –, nem tudom elhinni, hogy az a pusztaság véletlenül múlt. Valami több kellett hogy legyen. De itt a sírnál a kegyelet nem engedte, hogy tovább faggassam.

Azt hittem, nagyon kifáradt már, de a temetőben új erőre kapott, vezetett sorba, egyik rokontól a másikig, közben mindegyikről mesélt, mintha fontos családi hagyatékot adna át. Csak mikor visszafelé menet megint a pék házához érünk, csak akkor kérdelem, minek köszönheti a megmenekülést.

– Hát ott voltam én is azok közt, akiket akkor éjjel össze kellett fogdosni, de mielőtt bevitte volna a városházára, a listát megmutatta az asszonynak; nem az ő felesége volt ez, hanem egy darálósé, egy németé, ott közel hozzánk, de mindenki tudta már, hogy a Csorag él vele. Hát látva a nevet, az asszony mondta talán, hogy húzzanak ki, rendes emberek vagyunk, hozzájuk hordjuk darálni a kukoricát. Így menekültem meg – néz a szemembe, vastag szemüvege sem leplezheti a végül csak elégtételt nyert ember örömét. – Különben elúsztam volna én is a Tiszán... Látod, hogy ilyen gané ember legyen valaki! – kanyarodik vissza csikorogva a gyűlölet Ilija pékhez.

Makacs konokság. Most már tudom, nem az apámé, az igazságé.

De ebbe se lehet egyszerűen beletörődni, mert azt mondják, ugye, hogy ha megnyugtató képet akarunk, látnunk kell az érem másik oldalát is, ennek meg nem is csak két oldala van; hallani kellene a feljelentő péknek, a listakészítő Csoragnak, a mesélő tót kertésznek meg a kegyelmet kérő darálósé asszonynak a változatát is. Nem mintha kételkednék apám szavahihetőségében, de mindegyik kiegészítené valamivel a képet, talán. Persze okoskodhatok, ahova távoztak, ott egyiküket sem tudom már elérni. Igazat kell adni az apámnak, nem ok nélkül nevezi szemétnek, de senki, így nyilván ő sem született eleve annak – pöffeszkedik tovább bennem a tudálékosság. Vajon megtudnám-e tőle, mi történt vele, mi az (letisztázatlan félreértés, előítélet?), aminek a hatására apámmal szemben – aki pedig igazán nem ártott neki – ekkora aljassághoz folyamodott. Egy illúzióval kevesebb, mindenestre – próbálnám nyugtatni magam.

Vissza a konyhába, megnézem, nem kell-e gyöngébbre csavarni a tűzhely gombját, nehogy leégjen az ünnepi ebéd, a paprikával, tudtam már, ez könnyen megeshet. Ekkor ér a meglepetés: a lábas olyan hideg, mint mi-

kor odatettem. Persze, áramszünet. Láthattam volna már előbb, nem gyúlt ki a jelzőlámpa.

- Nincsen áram - lépek be a nagyszobába, apám hanyatt fekvé fújja a kását.

- Nincsen? - riad föl.

- Nincs, pedig azt mondták, most már nem lesz kikapcsolás.

- Hát akkor nem tudom, mit csináljunk - fölül, majd lelép az ágyról.

- A gázon?...

- Nem lehet. Üres mindkét palack. Nagyon régen nem lehet már kapni...

Törhetem a fejem, hiába, a tervem, hogy ezt a (talán utolsó) névnap i ebédet a hagyományhoz méltón fogyasszuk el, kudarcra ítéltetett. Tapogatom a villával, a lábában kemény, ki sem olvadt még a paprika. Így, fagyosan nem lehet jóízűen megenni. Kezében a bekapcsolt tranzisztorttal jön ki a konyhába apám is. Nemsokára mondja az egyórai híreket, talán megtudjuk, mi történt. A bombázások után nagy volt az energiahiány. Nagy megterheléssel dolgoznak a villanytelepek, hol keletkezik üzemzavar, nehéz előre látni.

- Hát akkor, ezzel nem lettünk okosabbak - teszi le a kiserádiót a viaszosvászonnal leterített konyhaasztalra. - Akkor? - emeli rám kérdőn a tekintetét, majd a falikaszlihoz lépve: - Akkor igyunk. Húzd meg no! - nyújtja felém a literes pálinkásüveget.

- Vigasztalódjunk? - nézek rá, s a pálinkát ízlelgetve újragondolom, amit előbb a megmeneküléséről mondott. Mintha nem érteném, mind szörnyűbbnek érezvén a disznóságot, amit a pék vele szemben elkövetett. Borzasztónak tűnik, hogy én, mit sem sejtve, évtizedeken át a legjobbat gondoltam az emberről, akit pedig gyűlölnöm kellett volna. Tűzbe tettem volna érte a kezem. Nem is tudom, szájalmas vagyok-e vagy nevetséges. S hány ilyen dolog lehet még, amiben szentül hiszünk, s miről sosem derül ki, hogy az igazságtól nagyon távol áll, tévhit volt.

- De hát üzemzavar, mindig csak ezt mondja - évelődik tata már a luga alatt megterített asztal mellett, szemben a nyitott gangsaroglyával.

Szép csendes őszi nap. Olyan alkonyati csönd. Délben. Üres az istálló, az ól. Egyetlen tyúk se kapirgál a hátsó udvarban.

- Úgy látszik, nagyobb a baj, nem lehet egykönnyen elhárítani - bólogatok, még mindig nem tudom elhinni, hogy bele kell törődnöm, hiába minden igyekezetem, a töltött paprika nem lesz megmelegítve. Hiába utaztam, a névnap i ebéd elmarad. Talán az utolsó esély volt ez, hogy a névnapján koccintsak vele. - Akkor mi legyen a paprikával? - Hogy fél óra múlva visszajöhet az áram, ez a lehetőség eszembe se jut. A konyhában áll a régi rakott tűzhely, de évek óta be se gyújtották már, újságpapírral van

letakarva, üres lábas áll rajta, egy szakajtóban tojás, a kéménnyel össze sincs már kapcsolva talán, s most egyikünk sem ajánlja mint lehetőséget.

- Majd megeszem holnap - legyint csak, hogy ne nyugtalankodjak.

- Nagy baj lehet...

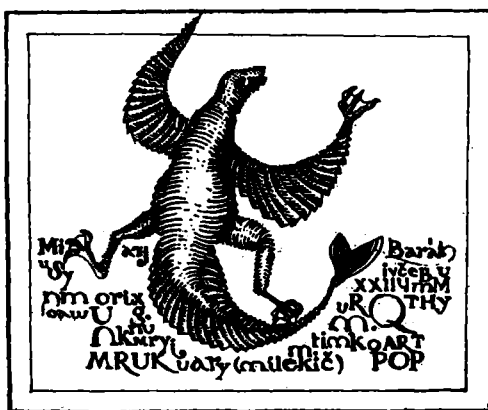
- Hát lehet.

- De hogy éppen most?

- Előfordult ez sűrűn azelőtt.

- Mostanában már nem hallottam. S hogy éppen most! - ez ütött leginkább szöveget a fejembe. - Mért nem tegnap? Vagy estére?

Tanácsstalanságomban fölnézek a lugasra, kínálkozóan világosodnak a szőlő bogyói, nem tudok ellenállni a kísértésnek, lecsípek és bekapok egy szemet a kecskecsesű nagy fürtjeiről. Szétharapom, de gyorsan kiköpöm, olyan fanyar, kesernyés az íze.

Baráth Ferenc: Zoo